

„EGYESÜLJETEK...!”

Céhes legényegyesületek és modern munkásmozgalom

A szövetkezés, a szolidaritás eszméje végigkísérte a proletariátus osztályra szerveződésének történelmi folyamatát, azt az utat, amelyen — klasszikus meghatározás szerint — a munkásság magában, magáért való társadalmi erővé válik. E törekvések kezdeti szinte mindenütt visszanyúlunk a céhes korszak hagyományaira. A céhlegények félig-meddig titkos legényegyletei — amelyek a maguk szakmai-céhes zártágukban látták el az egyszerű érdekvédelmet — voltak az ősei a modern munkásmozgalomnak. A korai kapitalizmus időszakában e hagyományok korszerűbb formái az ipari településeken azonos szakmában dolgozó munkások segélyező, temetkezési, majd később szak- és kulturális egyletei. Ezek a szervezetek kezdetben alig-alig léptek túl közvetlen érdekvédelmi céljaikon, politikai arcukat nemigen volt. Mégis, az uralkodó osztályok részéről gyanakvós kísérelt meg lépéseiket, ők ugyanis jóval a munkások előtt felismerték, hogy a látszólag legártatlanabb munkásszervezetek is objektíve fenyegetést jelentenek a kapitalista rendszer számára. Nem túlságosan ismert tény, hogy a nagy francia forradalom szinte egyidejűleg az egyéni emberi jogok proklamálásával megtiltotta a munkásegysületek alakítását. Nyilván abból a megfontolásból, hogy ezek a szervezetek gátolják a munkavállalás szabadságát (azaz korlátozzák, korlátozhatják a munkaerő áruba bocsátó munkás kiszolgáltatottságát).

A tilalmak nem tartóztatták fel, legfeljebb ideig-óráig korlátozták a munkásegysületek keletkezését. Am az is igaz, hogy a tudományos szocializmus megjelenéséig — amely bevitt a tudatosság elemét a mozgalomba — lassan haladt, s csak az iparilag fejlettebb Angliában jutott el a munkásság öntudatának fejlődése arra a fokra, hogy felismerje: az azonos szakmában dolgozó munkásoknak egy adott országon belül közös érdekeik vannak, s ezért országos szakmai szervezeteket alakítottak, majd e szervezetek rendszeresen megtartott kongresszusaiából nőtt ki a modern szakszervezeti mozgalom. Angliában született a munkások politikai követeléseit megfogalmazó okmány támogató-sára a chartista mozgalom, a politikai munkásmozgalom, a párt csírája. Ez a hatalmas tömeget magával ragadó küzdelem teremtette meg az önálló munkássajtót, fellendítette a munkásművelődési törekvéseket (ezekről ragyogó képet rajzolt Engels ifjúkori írásaiban). A chartista mozgalom tudatos kereste a kontinentális Európa demokratikus erőivel az összeköttetést: megjelent elemeiben az internacionalizmus eszméje is.

Európában a munkásmozgalom kibontakozása egybeesett a szocializmus megjelenésével, s így e folyamat gyorsabban, határozottabban haladt előre. A kontinensen a munkásság gazdasági mozgalmi is, már a kezdetektől, s egyúttal politikai jellegűek voltak, s számos országban a munkásság politikai szervezetei megelőzték a szakszervezeteket, az utóbbiak az előbbieket kezdeményezésére jöttek létre, csakúgy mint a kulturális egyesületek és szövetkezetek. Itt tehát alig érvényesült a gazdasági mozgalmak politikai közömbössége (amely az angolszász országokban sokáig élő hagyomány volt), s gyorsabban ment végbe a munkásság politikai önállósulása.

Magyarországon a kiegyezést követően 1868-ban jelentek meg a modern munkásmozgalom kezdetei. Ekkor alakult az Általános Munkásegylet, s ezt követték az első szakegyletek. Évtizedes küzdelmek nyomán 1890-ben alakult meg a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, s 1891-ben történt az első kísérlet a szakegysületek országos vezető szervének, a Szaktanácsnak megalakítására (ez utóbbi folyamatos működése azonban csak 1898-tól valósult meg).

A magyarországi munkásság maga teremtette meg a munkásbiztosítás szervezetét, a szakegyletekben, munkásképző és olvasóegyletekben kulturális intézményeit (könyvtárakat, dalárdákat, színjátszóegyütteseket stb.). Itt volt a sport-, illetve a szövetkezeti mozgalom bölcsője is.

A hatóságok évtizedekig akadályozták a munkásmozgalom országos hálózatának megteremtését. Országos szakmai szövetsek csak a XX. sz. elején alakulhattak (az osztályharcos szak

szervezeti mozgalom tevékenységének negyedik évtizedében!), s a munkáspárt helyi szervezeteinek legális működését csak 1917-től engedélyezték. Mégis a magyarországi szocialista munkásmozgalom a századelőtől százazernél is több tagot számlált, s ez a szervezett erő csak a hadsereggel volt összemérhető.

A szocialista munkásmozgalom a maga kialakult intézményrendszerével valóságos ellenállamként tevékenykedett, támasza volt minden haladó kulturális és politikai törekvésnek (gondoljunk csak Ady és a magyar progresszió kapcsolataira a munkásmozgalommal), s tízezreket nevelt öntudatos harcosokká. Ebbe az iskolába jártak (ha ezt tágabb értelemben fogjuk fel) a szovjet-oroszországi internacionalista mozgalom, az 1918. és az 1919. évi forradalmak felső- és középszintű vezetői, baloldali szociáldemokraták és kommunisták.

A forradalmi periódus tette teljessé — igaz, rövid időre — az egyesülési jogot Magyarországon. Nemcsak megteremtődött a munkások és alkalmazottak lehető legteljesebb tömörülése a szakszervezeti mozgalomban (1919-ben csaknem másfél millió volt a szervezett dolgozók száma). Nemcsak — az 1918-as különválás, majd az 1919-es pártegyesülés után — megteremtődtek a munkásság új forradalmi politikai egységének lehetőségei, hanem kialakultak a szocialista öngazgatás első csírái a munkástanácsok formájában. A tanácsrendszer 1919-ben mind a gazdaság, a kultúra irányításában, mind a politikában önkormányzati szervként működött. A Tanácsköztársaság — éppen Leninre hallgatva — az egész világnak bizonyítani kívánta, hogy a kommunizmus lényege a minél teljesebb munkásdemokrácia.

Az idegen katonai túlerő segítségével hatalomra jutott ellenforradalmi rendszer nemcsak a tanácsok hatalmát számolta fel. Arra is törekedett, hogy minél jobban korlátozza a dolgozók egyesülési jogát. A vasutasok, közalkalmazottak, az állami

üzemekben dolgozó munkások, értelmiségiek szakszervezeteit feloszlatták, vagyonukat elkobozták. A kommunista pártot törvényen kívül helyezték. A legális szociáldemokrata pártot és az engedélyezett szakszervezeteket, ahol lehetett működésükben korlátozták.

Az ellenforradalmi nyomás ellenére a szervezett munkásság mintegy százazresz magva szilárd és hűséges maradt. Számos forrás bizonyítja, a munkásmozgalom létét a fehérterror tombolásának idején csakúgy, mint 1944 végén a Szálasi-rendszer hónapjaiban. Persze ez csak elemi lét volt, de ezekben az időkben még a tagdíjfizetés is a kiállás, a hűség, a hősiesség szimbóluma volt.

A „konszolidált” ellenforradalom évtizedeiben a legális munkásmozgalom a maga megmaradt intézményeivel a legfontosabb terepet biztosította — olykor nyilván szándéka ellenére — az illegális kommunista párt számára. Voltak idők (a húszas évek végén), amikor a munkásság kulturális egyesületei, a dalárdák, szavalókórusok, a sport-, a turistaegyesületek, az antialkoholisták, az eszperantisták szervezetei a baloldal, a forradalmi erők egy-egy bázisát képezték a munkásmozgalomban. Bár sokkal nehezebb körülmények közt, mint a századelőn, a munkásmozgalom oktatási hálózata képviselte, védelmezte és terjesztette a szocializmus, az emberi haladás értékeit az ellenforradalom rágalomözönével szemben. Az olyan legendás szemináriumok, mint Braun Somáé, Gárdos Mariskáé, Madzsar Józsefé nemcsak politikai ismereteket, hanem egy sajátos szocialista emberi teljességet közvetítettek hallgatóiknak. E munkába bekapcsolódtak az 1919 után a katedráljuktól megfosztott tudósok, szocialista elkötelezettségű művészek, értelmiségiek Benedek Marcelltól, Hirschler Imrén át József Attiláig. Ez a hálózat csakúgy, mint a mozgalom sajtója támaszt adott minden haladó gondolat számára.

Ha a felszabadulást követő évek sikereire gondolunk, nem feledkezhetünk meg a legális és illegális mozgalom nevelőmunkájáról, hisz a legjobb, legrátermettebb munkásvezetők itt tanultak, itt szerezték alapvető tapasztalataikat, s az értékörző hűséges mag nélkül minden sokkal nehezebben ment volna.

Ha ma visszátekinünk a munkásság egyesületeinek, szervezeteinek múltjára, úgy véljük, további utunk, amelyen a demokratizmus, az önkormányzat fejlődése nem nélkülözheti e tradíciók felélesztését, eleven élettel való megtöltését. Nem véletlen, hogy a Szovjetunióban ma szorgalmatnak a lenini forrásokra, az Állam és forradalom eszméire. Talán nem tűnik nálunk sem ezért erőltetettnek, ha emlékeztetünk e vonatkozásban a magyarországi munkásság történelmi útjára és 1919 gyakorlatára.

KENDE JÁNOS

CSORBA GYŐZŐ:

Jó munka

Ha egy szót egy kémozdulatot egy pillantást akármily apróságot a szél útját a lomb közt egy levél kerengő hullását a szeretők mély sóhajátását ölelés után a szakadó papír zaját a nap fényváltozását felhővonuláskor meztelen lábujjak között a por fölbufannását

ha csak azt lesed ki s úgy mondd el hogy attól fogva már mindenki: jó munka volt.

VECSÉSI SÁNDOR: FEKVŐ ASSZONY

Színek és helyek

KORSZÍNHÁZ

Amikor naponkénti korzói sétámban a Kőlcsey utcához érek, sosem mulasztok el pillantást vetni az ékszerüzlet oldalkirakata mellett meghúzódó aprócska bisztróra. S mindig ugyanaz történik: a látvány elindítja bennem a memória vetítógépét. Már az ötvenes évek elején járok újra... A mostani bisztró helyén az MSZT — Magyar—Szovjet Társaság, a mostani MSZBT elődje — körzeti szervezete működik. Lépjünk be ajtaján.

Ahol most a sört, bort, pálinkát, üdítőt mérik, ott volt a társalgó. A büfépult helyén működött az irodahelyiség. Ahol pedig manapság a frissensültet, Jókai-babalevest és egyéb inyenéseket fogyaszthatjuk, állt a színházterem. No persze ne tessék valami hatalmas helyiségre gondolni. Ötven-hatvan szék ha elfért benne. De volt függönyös, emelvényre helyezett aprócska színpada is. Oldalánál egy igazi pianóval, ami, isten tudja, honnét került ide. Mindenesetre amikor mi, másodéves egyetemisták, a szervezett helyiségeibe bemerészkedtünk, már ott állt, s kitűnően szuperált, annak ellenére, hogy minden betérő vendég rögtön kipróbálta rajta muzsikustudományát, általában „vaskézzel” fogva az általa kedvelt melódiák kipotyógtetéséhez.

Hogy kik jártak ide? Környékbeli nyugdíjasok. Az „aktívák” közül azok a nyugdős emberek, akik szerették a közösséget, és üresnek érezték volna estéjüköt egy-egy kis összejövetel nélkül. Köztük nők, akkoriban, munkaalkalom híján, jobbára háziasszonyok. Ők az otthon csendjét és (állóvízszertű) nyugalmát előszeretettel cserélték föl az itteni pezsgéssel. Társaságra, olykor szereplésre — vagy partnerra — várva.

Úgyhogy nem is tudom — ennyi év után — hirtelenjében eldönteni, ki örült jobban: mi-e, akik „fel nőttek”, sőt érett asszonyok közé csöppentünk, vagy az utóbbiak, amikor meglátták nap mint nap feltűnődni a húszesztendős, dús hajjú, csillogó szemű egyetemistákat, érettség előtt álló diákokat.

A vezetőség midenesetre — főképp eleinte — örült. Elvégre jól jött a friss erő a kulturmunka fölpezsdítése mián is. Az öntevékeny csoportok virágkorát élték. A televízió — sajnos, vagy hál’istennek — még az idő méhében; a mozi és a színház műsora kissé egysíkú. Mindez elősegítette, hogy szinte gombamódrá elszaporodjanak Szegeden is az öntevékeny kultúrcsoportok.

A felnőttek közül három név öltik hirtelen eszembe. Egy Salamon nevű kereskedő, aki a Mikszáth Kálmán utca és a Bartók Béla tér sarkán lakott; Kártyássy Feri, aki sajátos varázssal elegyítette a fogtechnikusságot a színjátszórendezéssel és -szerepléssel; továbbá egy bizonyos Emánuel Arzén. Ő volt közöttünk a legitítkázatosabb figura. A szikár, igazi táncos testalkatú Arzén (már a neve is fantasztikus volt, nemde?) csodálatos történetekkel traktált bennünket.

Megjegyzem: maga a környezet is felettebb inspiratív volt. Téli időben jól megpakoltuk a fűrészpórral üzemelő dobkályhát. A megpakolás abból állt, hogy a dob középerébe beraktunk egy henger alakú fadarabot. Aztán a fűrészpórt körédöngöltük. Mikor az eredmény megfelelőnek tűnt, a fadarabot kihúztuk. Az így támadt lyukban „dolgozott” aztán, harsogva, dorombolva, zúgva a tűz, akarom mondani, a lángnyelv.

A világlátás — minimális redukált fényerővel — igen hangulatos volt. A félhomályt gyakran szabdalta darabokra a kályhából kivevülő lángfény.

Körbeültük Arzént. Külföldi operák! Káprázatos balettbemutatók. Hajnalig tartó tapsorkánok. Légiesen gyönyörű primadonnák. Akkor is lenyűgöző volt, ha talán csupán részben volt igaz. Arzén nemcsak mesélt, hanem táncokat is betanított. Sőt néhány alkalommal ő maga is fellépett a tenyérnyi színpadon. A zenét — a Pestről néha alkalmilag hazavetődött — legendás hírű Bébébe, azaz Báró Bíró Béla szolgáltatta. Béla a személyi kultuszos évek legközepebbi is így mutatkozott be, bokacsattogatva: báróbiróbéla. Olyan svunggal és sármával csinálta, hogy tán még a legszigorúbb ávosok se tudtak volna rá haragudni — pedig ők aztán tényleg nem mentek a szomszédba egy kis homlokráncolásért... Istenem, Emánuel Arzén és Báró Bíró Béla! Nem csodálkoztam volna, ha — az új kor felnövekvő titánjaként — afféle panoptikumban éreztük magunkat. Igaz, a régi világ — az 1945 előtti — ötvenkettőben még szinte kéznőjűtánya volt tőlünk. A belvárosi házakból kirajzó érett asszonyok még gyíkőr cipőt, testszínű hernyóselyem harisnyát (harisnyakötőset) és selyembuigyt hordtak. Haiukat „ondulálták”, kissé affektáltan beszéltek és ujjajukat szebbnél szebb aranygyűrűk ékítették.

Újvilággal az „Új Világért”! — hirdette az üvegre festett szlogen a klubbhelyiségben. Egyszer az egyik vezetőségi taggal vitába keveredtem, mondván, hogy nem az „újvilág” van az Új Világért — az MSZT akkori lapjáért —, hanem talán megfordítva. Nem arattam túl nagy tetszést. A férfiú vackortekintettel bámult rám. Ha nem tudtam volna, hogy engem néz, akár azt is hittem volna, egy hernyó kerül hirtelen eléje.

Hanem a sikereink kezdtek egészen elhatalmasodni. A — táncbetétekkel sürített — színelőadások mind nagyobb tömeget vonzottak. Az ide beszokó diákok és unatkozó háziasszonyok száma is rohamosan növekedett. Alkonyat tájt a forróságot lövellő dobkályha körül gyakran párok simultak egymáshoz, s csak a leges-legutolsó pillanatban (a kritikusban) rebentek szét. Kezdtük magunkat mind jobban érezni. Mint Marci Hevesen — mondanám, mert ez jut hirtelen eszembe. Akkoriban különben is kevés kellett a boldogsághoz. Napi egy doboz cigarettá, forintötven egy kávéra. A többi meg... jött magától. Fiatalságunk mágnesként vonzotta a...

Egyszer aztán összeült a vezetőség. Minek titkoljam? Máról holnapra kitiltottak bennünket a Kőlcsey utcai helyiségből. Attól kezdve rend lett ott. Igaz, megszűntek a színelőadások is. A helyiség elnéptelenedett. Csak a vezetőség ülésezett továbbra is rendületlenül: nem létező produkciók tervét latolgatva és vetve többnyire el...

PAPP ZOLTÁN